కన్నెచెర

కథ ఎక్కడన్నా ప్రారంభం గావచ్చు. కాని అది పల్లెకన్నా పేటలో. పేట కన్నా పట్టణంలో ప్రారంభం కావడం మంచిదని విజ్ఞుల అభిప్రాయం. పట్టణంలోనైతే కథ రిక్షా లెక్కవచ్చు. బస్సుల్లో పరుగెత్తవచ్చు. హోటల్లో దూరవచ్చు. సినిమాలు చూడవచ్చు. పల్లెలో ఈ సదుపాయాలు మృగ్యం. కానీ ఈ నగరవాసుల్లో సైతం కొందరు రిక్షా లెక్కడం లేదనీ, బస్సుల్లో పరుగెత్తడం లేదనీ హోటల్లో దూరడం లేదనీ, సినిమాలు చూడడం లేదనీ పాపం, ఈ కథకు తెలియదు. అందుకనే యిది ఒకానొక మహానగరంలోనే ప్రారంభమౌతోంది.

ఆ నగరాన్ని గురించి ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోవలసిందేమీ లేదు. సగటు లెక్కన అయిదు నిమిషాలకొక బస్సు ఆ నగరంలోకి రాకపోకలు కొనసాగిస్తుంది. సాయంకాలమైతే రోడ్లపైన క్రిక్కిరిసిన జనాలమధ్య మిడిగాళ్ళు నలిగిపోకుండా నడవడం కష్టం. క్రొత్త సినిమా విడుదలైతే వారం పదిరోజులపాటు టిక్కెట్లు దొరకవు. రాజకీయసభలు జరిగినా, గుడిలో తిరణాలు జరిగినా హోటళ్ళ ముఖద్వారంలో 'భోజనం లేదు' అన్న బోర్డు వ్రేలాడుతుంది. ఇలాంటి వివరా లెన్నయినా చెప్పవచ్చుగానీ, వీటివల్ల ఈ కథకు లాభించేదేమీలేదు. ఎందుకంటే దురదృష్టవశాన ఈ కథ విహరించే రంగభూమి చాలా చిన్నది. ఉదహరింపబడిన నగరంలో మునిసిపాలిటీవారు శ్రద్ధాసక్తులతో పెంచి పోషిస్తున్న ఉద్యానవనం ఒకటి

వుంది. సదరు వనంలో అంతగా జనం నడయాడని మారుమూల చోట పచ్చిక జొంపాలమధ్య. కన్నతల్లి లాంటి గానుగచెట్టు నీడలో ఓ సిమెంటు బెంచీ వుంది. ఆ పార్కు బెంచీచుట్టూ ఈ చిన్న కథ గిరవాట్లు కొడుతుంది. (ఒకటి రెండు సార్లు దారి తప్పినట్లుగా ఇది నగరంలోకికూడా షికార్లు చిత్తగిస్తే అందుకు మన్నించవలెనని పాఠకమహాశయులు ప్రార్థితులు.)

నిండుగా పన్నెండేళ్ళనుంచీ ఆ బెంచి సుందరరామయ్యగారిది; అంటే ఆయన దాన్ని దానవిక్రయాలకు యోగ్యంగా కొనుక్కున్నారని గాదు. సాయంకాలం ఆరు నుంచీ ఏడున్నరదాకా అలవాటుగా అక్కడ కూర్చుంటూ రావడంతో, ఆ బెంచీపైన ఆయనకు నైతికంగా హక్కు ఏర్పడినట్టయింది. ఈ విషయం తెలిసిన వాళ్ళెవరూ ఆ బెంచీ దరిదాపులకైనా వచ్చేవారుకారు. ఒక్కొక్కప్పుడు తెలియని వాళ్ళెవరైనా ఆ బెంచీని ఆక్రమించడంకద్దు. కానీ ఒకటి రెండురోజుల్లో వాళ్ళే సుందరరామయ్యగారి నైతిక హక్కును గుర్తించి సద్దులేకుండా తప్పుకునేవారు. కానైతే నాటికీ నేటికీ ఈ నియమాన్ని అతిక్రమించిన వ్యక్తి ఒక్కడే ఒక్కడు. అతడి పేరు వెంకట్రావు.

ఏదో పనిమీద సుందరరామయ్యగారు గ్రామాంతరం వెళ్ళవలసి వచ్చింది. ఒకటి రెండు వారాలపాటు ఆయన స్వస్థలానికి తిరిగి రాలేక పోయారు. ఆలోగా ఏం జరిగిందంటే—ఈ వెంకట్రావన్న నడితరం మనిషి ఒకనాటి సాయంకాలం కాసేపు కులాసాగా కాలక్షేపం చేసి వెళ్దామన్న ఉద్దేశంతో పార్కులోకి వచ్చాడు. కడలి నడుమ నిర్జనద్వీపంలా వున్న ఖాళీ బెంచీని చూశాడు. చల్లటిగాలి, నీటి చెమ్మలో నాని అదొక రకమైన సువాసనల్ని వెరపుతున్న పచ్చిక జొంపాలు, వాటి కవతల కట్టని కోటలాగా దట్టంగా నిలబడివున్న క్రోటన్ మొక్కలు, ఆ ఏకాంత ప్రదేశాన్ని అతడు ఒక పట్టాన వదలిపెట్టలేకపోయాడు. మరునాటి సాయంకాలం కూడా అతడి కాళ్ళు అతణ్ణి అప్రయత్నంగా అక్కడికి తీసుకొచ్చేశాయి. అలా నాలుగైదు రోజులు గడిచేసరికి ప్రయాణంచేసిన కొద్దిసేపట్లో కంపార్టుమెంటులోని సుఖాసనం తనదే ననుకునే రైలు ప్రయాణీకుడిలా వెంకట్రావు ఆ సిమెంటు బెంచీ యిక తనదే ననుకున్నాడు.

అంతలో సుందరరామయ్యగారు కూడా గ్రామాంతరంనుంచీ తిరిగి వచ్చేశారు.

ఆ పార్కు బెంచీదగ్గర ఈ ఆపరిచిత వ్యక్తు లిద్దరూ ఒకరి కొకరు తారసపడిన సంఘటన నాలుగేళ్ళనాటిది. ఆ బెంచీతో సుందరరామయ్య గారి కున్న అనుబంధాన్ని గురించి వెంకట్రావుకు బొత్తిగా తెలియదు, తనలాగే యింకొక వ్యక్తి అక్కడ కూర్చోదలచుకుంటే అందుకు అడ్డు తగిలే ఉద్దేశం వెంకట్రావుకు ఏ కోశానా లేదు. కాని సుందరరామయ్యగారి సంగతలాకాదు, నోరు విడిచి చెప్పకపోయినా, ఆయన తన వైముఖ్యాన్ని రకరకాలుగా ప్రకటించి చూచాడు. తన కంత చేరువగా ఒక అజ్ఞాతవ్యక్తి పొలకువను సహించడం కొద్దిరోజుల వరకూ ఆయనకు కష్టసాధ్యంగానే వుండిపోయింది. ఆయన ఎదుటి వ్యక్తివైపు విరోధిని చూసినట్టే చూచాడు. అతణ్ణి సంసారహీనుడైన మోటు మానిపిక్రిందనే లెక్కగట్టాడు. కానీ తన పట్ల సుందరరామయ్యాగారిలో చెలరేగుతున్న వ్యతిరేఖభావాలను గురించి పట్టించుకున్నాడుగాడు వెంకట్రావు. అతడు పొగచుట్ట కాల్చుకునేవాడు. గడ్డిపోచ నములుకునేవాడు. ఏడు కొట్టగానే లేచి తన దారిన తాను వెళ్ళిపోయేవాడు.

సఖ్యం సాప్తపదీనమంటారు. ఏడురోజులుగాదు, ఏడు నెలలుపాటు ఒకచోట కలిసి కూర్చున్నా ఆ యిద్దరూ ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకో లేదంటే ఆ మాట వినడానికి విడ్డూరంగానే వుంటుంది. కానీ అది వట్టి నికరమైన నిజం మాత్రమే! అలా మరికొంత కాలంగూడా గడచిపోయి వుండేదే! కానీ పరిణామాలను సృష్టించడం కాలానికి సహజగుణం! సుందర రామయ్యగా రొకరోజు ఒంటరిగా పార్కు బెంచీపైన కూర్చున్నారు. ఆ పాటికే వెంకట్రావు అక్కడికి వచ్చి వుండవలసింది రాలేదు. ఆలస్యంగా రావచ్చుననే భావించారు సుందరరామయ్యగారు. ఆరోజే గాదు, ఆ మరు నాడుగూడా వెంకట్రావు జాడ కనిపించిందిగాదు. అందువల్ల హఠాత్తుగా అత దేమయి వుంటాడన్న జిజ్ఞాస ఒకటి గట్టిగా పట్టుకుంది సుందరరామయ్య గారిని. మనిషేమంత ఆరోగ్యవంతుడుగా కనిపించడు. కొంపదీసి జబ్బున పడ్డా డేమో! ఈ వూహ నిజంగాకపోతే ఆఫీసులో పని హెచ్చి వుండవచ్చు.

అదీగాకపోతే బంధు కార్యార్థమై పరస్థలం వెళ్ళాడేమో! ఐనా తన కెందుకీ ఆలోచన? అతడేమైపోయినా తనకు నష్టమయ్యే దేముంది? నష్టమయ్యేదేమీ లేకపోయినా, అతడేమైనా అయిపోవడం తన కిష్టం లేనట్టుంది. ఎందుకు? అందుకే కాబోలు మానవుణ్ణి సంఘజీవి అన్నారు పెద్దలు.

వరుసగా నాలుగురోజులు గైర్ హాజరైన తర్వాత అయిదో నాటి సాయంకాలం పార్కులో ప్రత్యక్షమయ్యాడు వెంకట్రావు. ఎన్నడూ లేనిది సుందరరామయ్యగారానాడు వెంకట్రావును పలకరించారు. ఆ పలకరించారు. ఆ పలకరింపులోకూడా ఎంతో కొంత ముభావం లేకపోలేదు. ఈ మధ్య ఎందుకో ఈవైపు వచ్చినట్టులేదు.'' అన్నాడాయన. ఆ మాటతో తూము తలుపు తీసివేసినట్టయింది. తూముగుండా చెరువునీరు దూసుకొచ్చి నట్టు వెంకట్రావు తన సొద వెళ్ళబోసుకున్నాడు. 'ఏం చెప్పమంటారండీ! ఈడొచ్చిన ఆడ బిడ్డను యింట్లో వుంచుకొనడం నిప్పును ఒడిలో మూట గట్టుకొనడమేనంటారు! మూడేళ్ళనుంచీ ఒకటే ప్రయత్నం—వివాహ ప్రయత్నం! అనంతరం పంతుల్ని ఎరుగుదురా, అతడే మా పెళ్ళిళ్ళ పేరయ్య! మూడేళ్ళలో ఏడు సంబంధాలు తీసుకొచ్చాడు. కొన్ని మాకు, కొన్ని వాళ్ళకు నచ్చక ఆ సంబంధాలు వీగిపోయాయి. మొన్న తెచ్చింది ఎనిమిదో సంబంధం. దూరాభారమునైనా ఎంచక రెండువందల మైళ్ళ దూరం వెళ్ళొచ్చాము. తీరా వెళ్ళి మాట్లాడితే వాళ్ళ రేటు ఇరవై వేలని తెలిసింది. ఎక్కడి నా బ్రతుకు. ఎక్కడి యిరవై వేలు! నా జీవితకాలంలో నేను సంపాదించినదంతా కలిపినా యిరవై వేలుండదు.''

"అయ్యో పాపం! ఆడ పిల్లలకు పెళ్ళిళ్ళు కావడమంటే అవస్థే నట! నాకు తెలియదు, కానీ ఎవరినోటవిన్నా అదేమాట!''

సుందరరామయ్యగారు వ్యక్తంచేసింది సానుభూతి అవునో కాదో వెంకట్రావుకు అంతుబట్టలేదు. అతడు ప్రశ్నించాడు.

"మీకు ఆడపిల్లలు లేరటండీ?''

"అబ్బే. లేరు. లేరు.'' పై కప్పునుంచి పైనబడిన తేలునో, జెర్రినో విదిలించు కున్నట్టుగా అన్నారు సుందర రామయ్యగారు. "ఉంటే ఆ బాధలు పడలేక ఉరిబోసుకుని చచ్చేవాడినేమో! ఎందుకంటే నా కీ సాయం

చేసి పెట్టమని ఒకర్ని ప్రాధేయపడడమంటే నాకు ప్రాణాలు పోయినంత పని! ఈ రోజుల్లో ఆడపిల్లల్ని కనడమే పెద్ద నేరంలా వుంది. ఆ నేరానికి విధింపబడుతున్న శిక్షలు గూడా చాలా దారుణంగా వున్నాయి. కాకపోతే వేలదగ్గరనుంచీ లక్షలవరకూ అపరాధాలా? అవి సరిగ్గా చెల్లించుకోలేకపోతే అవమానాలా? ఏమిటండీ ఈ పీడన? ఎందుకండీ ఈ యాతన? ఐనా ఏమిటండీ ఈ సమాజపు తీరు? దొంగతనం, దగా, ఖూనీలలాంటి నేరాలుచేస్తే ఆ నేరస్తుల్ని ప్రభుత్వం కారాగారంలో పడవేసి వాళ్ళ శరీరాలను మాత్రం శిక్షిస్తుంది. ఆడపిల్లల్ని గన్న పెద్ద మనిషికి ఈ సమాజంలో ఎదురౌతున్న యానసిక క్షోభతో పోల్చిచూస్తే ఆ శిక్ష ఏపాటిది? అందుకే నా మట్టుకు నాకు ఈ ఘోరకలిని సమూలంగా చీల్చిచెండాడేయాలనిపిస్తుంది. గంగాదేవి తన బిడ్డల్ని నదిలో పారవేసిందంటే అందుకిదే అర్థం కావచ్చు. వాళ్ళు బహుశా ఆడబిడ్డలై వుంటారు...."

తలపైన ఒక రాతిదిమ్మ పడినట్టుగా వెంకట్రావు స్తబ్దుడైపోయాడు. సుందరరామయ్యగారు చెప్పినట్లుగా ఆడపిల్లల్ని కనడం గొప్పనేరమే! అలాగైతే ఆ నేరానికి విధింపబడుతున్న శిక్షల్లో ఇలా సహృదయతకు నోచుకోని కర్కశమైన సానుభూతిని భరించడంగూడా ఒకటేమో!

కొంచెం తేరుకున్న తర్వాత అడిగాడు వెంకట్రావు—'మీకు మగపిల్లలైనా వున్నారా బాబూ?'

'లేకేం!'—ఠక్‌మని వచ్చింది సమాధానం. 'ముగ్గురు కొడుకులు. పెద్దవాడు యం. యే. వ్రాయబోతున్నాడు....'

అంతటితో సుందరరామయ్యగారూరుకుంటే బాగుండు ననుకున్నారు వెంకట్రావు. కానీ కుమారుణ్ణి యం. యే. దాకా చదివించిన తండ్రి, అతణ్ణి గురించి మరికొన్ని మాటలు చెప్పకుండా వూరుకోడం ఎలా కుదురుతుంది? ఆయన కొనసాగించారు.

'మా కృష్ణమూర్తికిది యిరవయ్యో సంవత్సరం. ఎలిమెంటరీ స్కూల్లో అయిదేళ్లు. హైస్కూల్లోనూ, కాలేజిలోనూ ఆరురెండ్ల పన్నెండేళ్లు వెరసి పదిహేడేండ్లు పోగా ఆ లెక్కన నాలుగో యేడు పెట్టగానేవాణ్ని

బడిలో చేర్చి వుండాలన్నమాట! ఏమంటారు? ఇది నిజంగా అబ్బురంగా లేదూ?'

అసలు మగపిల్లల్ని కనడమే అబ్బురం, పైకి చెప్పలేదు. మనసు లోనే అనుకున్నాడు వెంకట్రావు.

'మా వేలు విడిచిన బావమరిది ఒకతను ఢిల్లీలో పనిచేస్తున్నాడు. పరీక్ష వ్రాయడమే తరువాయి. అబ్బాయి నక్కడికి పంపించేయమంటు న్నాడు, అక్కడ వుద్యోగాలకేమి. కోకొల్లలు. కానీ నాకే వాణ్ని అంత దూరం పంపడం యిష్టంలేదు. ఢిల్లీ, బొంబాయి, బెంగుళూరు అంటూ దేశంపైన పడే గ్రహచారం వాడికేముంది? ఇంట్లో కూర్చున్నా వెదు క్కుంటూ రాదా ఉద్యోగం?'

ఉద్యోగం మాత్రమేనా, అమ్మాయిగూడా వెదుక్కుంటూ వస్తుంది. వాడికేం బాబూ అదృష్టవంతుడు. వాడి జీవితం వడ్డించిన విస్తరి. ఎటోచ్చీ చెడిపోయింది నేనూ, నా కూతురే—అంటూ ఎలుగెత్తి అరవాలనిపించింది వెంకట్రావుకు!

కానీ అలా కాకుండా మరొకవిధంగాచెప్పి ముగించాడు వెంకట్రావు.

'మా వైదేహికి మాత్రమేముంది! కట్నాలకోసం వేలు లక్షలు గడించి పెట్టక పోవడం నా తప్పు. అంతేగానీ మా అమ్మాయి గుణవంతు రాలు. అందమంటారా, చిదిమి దీపం పెట్టుకోవచ్చు. ఎన్నికష్టాలున్నా ఎసెసెల్సీ దాకా చదివించాను. మా అమ్మాయి గనుక నేనేం చెప్పినా అది డాబుగానే కనిపించవచ్చు, హెడ్‌మిస్ట్రెస్ కాంతామతి నడిగితే ఆవిడే చెబు తుంది. మధ్యాహ్నాల్లో ఆవిడ మా అమ్మాయిని ఇంటికి రానిచ్చేది కాదు. ఎండలో కందిపోతుందేమోనని తన కారియర్ భోజనంలో మా వైదేహికి కూడా వాటా యిచ్చుకునేది....'

ఇంత చెప్పిన తరువాత వెంకట్రావు తల పైకెత్తి చూచాడు. సరి గదా, సుందరరామయ్యగారు తన మాటల్ని వింటున్నట్టే లేదు! ఎంతయినా ఆడబిడ్డే గదా అన్న తృణీకారభావం ఆయన ముఖంలో స్పష్టంగా కనిపి స్తూనే వుంది.

వెంకట్రావుకు కోపం వచ్చింది. ఆ వచ్చిన కోపం మూడు పాయ లుగా చీలింది. ఒకటేమో సుందరరామయ్యగారి పైకి! ఉన్నపాటున ఆయ నకో అరడజనుమంది ఆడపిల్లలు పుడితేగాని ఆ కోపం శాంతించదు, రెండో పాయ తనపైకి; రాత్రికి రాత్రే లాటరీలో ఓ లక్ష రూపాయలు చేతికొస్తే గానీ ఈ కోపం చల్లారదు. మూడోపాయ సమాజంపైకి! ఈ ఏడుపుగొట్టు సమాజంలో మగవాడికో మదింపు. ఆడదానికో మదింపు. మళ్ళీ సోషలిజం కావాలనీ, రావాలనీ ఆందోళన!

ఆ రోజు రాత్రి యికమీదట పార్కుకు వెళ్ళగూడదన్న నిర్ణయానికి వచ్చాడు వెంకట్రావు. కానీ మరునాడంతా ఆలోచించి తన నిర్ణయాన్ని మార్చుకున్నాడు. పగలంతా ఆఫీసులో నిర్విరామంగా పనిచేయాలి. ఇంటికి వెళ్తే అశాంతి. మధ్యలో పార్కుతో గడపుతున్న కాలమే తన శరీరాని కైనా, మనసుకైనా విశ్రాంతి. సుందరరామయ్యగారికి భయపడి తానీసాటి భాగ్యాన్ని గూడా ఎందుకు కోల్పోవాలి? ఎటొచ్చీ తాను తన దైన్య స్థితిని వెళ్ళబోసుకోకుంటే చాలు. ఈ లోకంలో ఎవడి గోడును ఎవడు వింటు న్నాడు? అర్చేదెవరు? శరీరం తమది గాకపోతే కాశీదాకా ప్రాకమనే మను షులు వీళ్ళు? ఎద్దుపుండు కాకికి నొప్పా? నెమలి కంట్లో నీళ్లుకారితే వేట గాడికి నష్టమా?

పార్కులో కూర్చున్నంత సేపు వెంకట్రావు రాజకీయాలను గురించి మాట్లాడేవాడు. సాహిత్యాన్ని చెడ విమర్శించేవాడు. సంఘం పైన దుమ్మెత్తి పోసేవాడు. విద్యా విధానాన్ని ఈసడించి పారవేసేవాడు. కానీ ప్రసంగం వ్యక్తిగత విషయాల దగ్గరికి వచ్చేసరికి తనకు సంసారమంటూ ఒకటి లేనట్టు మూకీభావం వహించేవాడు. కానీ ఎల్లకాలమూ కాలం ఒక మాదిరిగా గడవదు. అందుకే యిది నా అభిప్రాయం, యిదే నా స్వభావం అంటూ తనకొక స్థిరమైన ఆకృతిని రూపించి చెప్పే మానవుడు అల్పజ్ఞు డేమోననిపిస్తుంది. ఎందుకంటే, ఓ రాతిని తీసుకెళ్ళి సముద్రపుఒంచులో పడవేస్తే అలల ఆటు పోట్లవల్ల అది రోజుకొక రకంగా మారుతుంది. ఒకే చెట్టు ఋతుభేదాలవల్ల ఏడాదికి వెయ్యిరూపాలు ధరిస్తుంది. ఇక గాలికన్నా చంచలమూ, నీటికన్నా ప్రవాహ శీలమూ కలిగిన మానవ స్వభావం పైవాటి

కన్నా విభిన్నంగా ఎలా వుండ గలుగుతుంది? మార్పు మానవ స్వభావం. ఈ కథలో వచ్చిన మార్పు ఎలా వచ్చింది, ఎవరిలో వచ్చింది అన్నదే ప్రస్తుతాంశం.

ఉన్నట్టుండి పార్కు బెంచీ చిన్నబోయింది. బెంచీ చిన్నబోవడ మేమిటని ప్రశ్నించవచ్చు. జంట పక్షుల్లో ఒకటి కనిపించకపోతే గూడు చిన్న బోవడం లేదా? బెంచీ విషయంలోనూ అదే జరిగింది. ఈసారి కనిపించకుండా పోయిన వ్యక్తి సుందరరామయ్యగారు. ఆ కనిపించకపోవడం గూడా ఒకటి రెండు రోజులు గాదు. నిండుగా నెలరోజులు!

సుందరరామయ్యగారు ఏమైనట్టు, ఎక్కడికి వెళ్ళినట్టు, ఏం చేస్తు న్నట్టు—మున్నగు ప్రశ్నలు వెంకట్రావును తీవ్రంగా ఎదుర్కొన్నాయి. వాటి కతను రకరకాల సమాధానాలు గూడా చెప్పుకున్నాడు. కానీ వాస్తవం తెలిసి వచ్చాక జీవితాన్ని పరిశీలించడానికి కేవలం ఊహలే చాలవనీ, కొంత అనుభవం గూడా కావాలని వెంకట్రావు గ్రహించాడు.

నెలరోజుల్లో సుందరరామయ్యగారు చాలా మారిపోయారు. హఠా త్తుగా వయస్సు నాలుగేళ్ళు మీరినట్టుగా ఆయన ముఖంలో వృద్ధాప్యపు ఛాయలు కాన వస్తున్నాయి. ఉన్నచోట మినుకు మినుకుమంటూ. పరిసరా లకు కాంతి నివ్వని గుడ్డి దీపాల్లా ఆయన కళ్ల సులోచనాల క్రింద జోగు తున్నాయి. ఏదో అమూల్యమైన వస్తువును ధారబోసుకుని మతి గోల్పో యిన వాడిలా ఆయనలో వెర్రి వాలకం గూడా ద్యోతక మౌతోంది.—

"ఏమండీ! ఒంట్లో బాగాలేదా ఏమిటి?" వెంకట్రావు పరామర్శించాడు.

సుందరరామయ్యగారు అసలే నిప్పులా వున్నాడేమో? ఈ పరామర్శ వల్ల అగ్గిపైన ఆజ్యం పడ్డట్టయింది.

"అయ్యా వెంకట్రావూ! ఢిల్లీ ఎక్కడుందో తెలుసా నీకు? నాకు తెలుసు—దేశపటాల్లో చూచి తనివితీరక డబ్బు దండుగకు ఓర్చుకుని అంత దూరం వెళ్లొచ్చాను గనుక! నీ కిదివరకే చెప్పానేమో, అక్కడ నాకొక బంధుసత్తము డున్నాడని! అతగాడు త్రవ్వి తల కెత్తేస్తాడనే అనుకున్నాను. అడిగినప్పుడల్లా చూద్దాం గీద్దామని తాళజెప్పి, చివరకు యిరవై రోజుల

తర్వాత నిలదీసి అడిగితే 'అదేమిటోయ్ బావా! ఇక్కడున్న వాళ్ళందరూ జేబుల్లో ఉద్యోగాలను వేసుకుని తిరుగుతున్నారా, అడగ్గానే ఒకటి నీ దోసిట్లో పారవేయడానికి!" అంటూ తేల్చిపారేశాడు. "అదేం మాటయ్యా! మన వాడు చదువుకున్నదేమీ నాలీసు చదువుకాదు" అన్నాను. "ఇది మరీ బాగుంది! ఇక్కడ అలాంటి చదువు చదువు కున్నవాళ్ళు యింటికొక రున్నారు" అన్నాడు—విన్నావా! ఇదీ కథ!"

"అదేమిటండీ సుందరరామయ్యగారూ! మీ అంతటివారు మీరు ఒక సాయం చేసిపెట్టమని అడగడమే గొప్ప! అది తన చేతిలోని పనే అయితే ఆ మాత్రం చేసిపెట్టలేకపోయాడా ఆ పెద్ద మనిషి!"

"ఆ మాటన్న తర్వాత అతని మొఖం చూడ్డానికే బుద్ధయింది కాదు. ఆ సాయంకాలమే బయల్దేరి తిరిగొచ్చేశాను."

"పోనీ యిక్కడెక్కడైనా ప్రయత్నించలేక పోయారా?"

"ప్రయత్న లోపమటయ్యా వెంకట్రావ్! అబ్బే, అదేం లేదు. నీకు నోరువిడిచి చెప్పలేదంతే! అబ్బాయి కాలేజీనుంచీ వచ్చి రెండేళ్ళయిందా, ఈ రెండేళ్ళలో ప్రయత్నం చేయని రోజులేదు. రోజుకొక అప్లికేషను, రాజుగారి వెంట అంగరక్షకుల్లాగా ప్రతి అప్లికేషనుకూ జతగాపది పన్నెండు సర్టిఫికెట్లు, వాటిమీద సంతకాలకోసం, గెజెటెడ్ ఆఫీసర్ల దగ్గరకు పరుగెత్తడాలు! వెరశీ, ఒక అప్లికేషను పంపుకోడమంటే ఒక చిన్న యాగం చేసినంత తతంగం! పోగా యించుమించుగా నెలకొక యింటర్వ్యూ. అది ప్రాక్పశ్చిమ సముద్రాల మధ్య, ఆసేతు హిమాచలాల మధ్య ఎక్కడైనా జరగవచ్చు. దూరమని వెనుకాడగూడదు. దొరకదని నికరంగా తెలిసేదాకా, ఉద్యోగం దొరకుతుందనే అనుకోవాలి. దూరంనుంచీ అవకాశం కొండలా కనిపిస్తుంది. దగ్గరికి వెళ్తే మంచులా విడిపోతుంది. ఇక శ్రేయోభిలాషులున్నారే, వాళ్ళదొక ఎడతెగనిపోరు. "ఏమండీ! అబ్బాయి ఏం చేస్తున్నాడు? ఇంకా ఖాళీగానే వున్నాడా? అయ్యో, ఎందుకండీ? మీ వాడికే ఉద్యోగం దొరక్కపోవడమా! అంటూ ఓదార్పు మాటలు! ఫలానా చోట ప్రయత్నించలేకపోయారా, ఫలానా పెద్ద మనిషిని కలుసుకోలేక పోయారా అంటూ సలహాలు! అంతెందుకూ! ఎడారిలో ఎండమావు లుంటా

యని చదువుకో లేదటయ్యా వెంకట్రావ్! ఈ రోజుల్లో ఆ ఎండమావికి పర్యాయ పదమే ఉద్యోగం!"

"నిస్పృహ పడిపోతే ఎలాగండీ సుందరరామయ్యగారూ! ఓర్చుకోవాలి మరి. ఓర్చుకోకుంటే ఓరుగల్లు పట్టణ మవుతుందా?"

సుందరరామయ్యగారు ఏడుపు మొగం పెట్టేశారు—"సంగతి సందర్భాలు తెలిస్తే నువ్విలా కన్నతుడుపు మాట లనేవాడివా వెంకట్రావ్! నాకీ పట్టణంలో ఉద్యోగ సద్యోగాలేమీ లేవు. కేవలం బిడ్డల చదువు కోసమని యిక్కడికి వచ్చాను. పల్లెలో అయిదెకరాల మాగాణి మాత్రం వుంది. దాన్ని బ్యాంకులో తనఖాపెట్టి ఆ డబ్బుతో పెద్దవాణ్ని యిందాకా చదివించాను. రెండోవాణ్ని మూడేళ్ళప్పుడే కాలేజీలోచేర్చి వుండవలసింది. ఒక్కసారిగా ఖర్చులూ భరించడం కష్టమని, పెద్దవాడి కొక ఉద్యోగం దొరికి నాలుగురాళ్లు చేతి కొచ్చేదాకా రెండోవాడి చదువు వాయిదా వేశాను. వాడు మాత్రం గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ నాలుగు గోడల మధ్య ఎంతకాలమని కూచుంటాడు? అదృష్టం పరీక్షించుకోదలచినానని ఓ చీటీ వ్రాసిపెట్టి యింటినుంచి వెళ్ళిపోయాడు. వాడిపైన బెంగతో మా ఆడది చిక్కి సగమైపోయింది. పట్టణంలో ఈ కాపురం వెలగబెట్టింది చాలు గానీ వూరికి వెళ్ళిపోదామని చెవిలో యిల్లు గట్టుకుని సతపోరుతోంది. పెద్దవాడి క్కైదైనా ఉద్యోగం దొరికితే నిశ్చింతగా వూరి ముఖం పట్టవచ్చునని నా ఆశ!"

గంట ఎనిమిది దాటిందేమో రేడియో గొంతుకకుగూడా మూగతనం సిద్ధించింది. పార్కులో జనసంచారం బాగా తగ్గిపోయింది. వృద్ధు లిద్దరూ రోడ్డుపైకి వచ్చారు. అరమైలుదూరం నడిచారు. సందు మొగలో నిలబడి వెంకట్రావు 'నే నిలా వెళ్ళాలండీ సుందర్రామయ్యగారూ! సెల విప్పిస్తే వెళ్లొస్తాను" అన్నాడు. "అరెరే, నువ్వీ సందులోనా వుండడం! చూచావా వెంకట్రావ్! ఇన్నాళ్లుగా పరిచయం వున్నా నీ యిల్లెక్కడో, నీ బ్రతుకెట్లాగో తెలుసుకోకుండా వుండిపోయాను. అంటే ఏమన్నమాట? మనం

మనుషులంగానే పుట్టినా మనుషులంగా బ్రతకడం లేదన్నమాట! పద పద, ఈరోజు కాసేపు నీ యింట్లో కూర్చునే వెళ్తాను...."

వెంకట్రావుకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. అత డెన్నడూ సుందరరామయ్యను తనతో సమానుణ్ణిగా ఊహించలేదు. ఆఫీసులో పై అధికారి తనకు ఎలాంటివాడో సంఘంలో సుందరామయ్యగాకు తనకలాంటి వాడని మాత్రమే భావించాడు. కలెక్టరుగారు ఒక గుమాస్తావెంట అతడి ఇంటికి బయల్దేరడం ఎంత విడ్డూరమో, సుందరరామయ్యగారు తన యింటికి రాగోరడమూ అంతే విడ్డూరం.

వెంకట్రావు కాపురముంటున్నది రెండంకణాల పెంకుటిల్లు. దాని గత శతాబ్దం తాలూకు మధ్య తరగతి గృహశిల్పానికి ఒక నమూనాగా పేర్కొనవచ్చు. ఇంటికి వేసిన కలప, పైన పెంకులు, క్రింద గోడలు యివన్నీ కాలక్రమాన తన పుట్టుకతో వచ్చిన రంగును గోల్పోవడంతో అది ఒకానొక నల్లటి లోహంతో పోత పోసిన కట్టడంలా దృగ్గోచరమౌతోంది.

సుందరరామయ్యగారూ! నేను పిలవకపోయినా మీరు మా యింటికి రావడం మా అదృష్టం. ఎలాగూ రానే వచ్చారు గనుక భోజనంచేసే వెళ్ళాలి'' అన్నాడు వెంకట్రావు.

"అబ్బే, వద్దు బాబూ! భోజనానికి యింటికే వెళ్తాను. కాసిన్ని మంచినీళ్ళిప్పిస్తే చాలు'' అన్నారు సుందరరామయ్యగారు.

"అమ్మాయ్, వైదేహీ! ఇంట్లో పాలుంటే కాస్త వెచ్చజేసి తీసుకొస్తావటమ్మా!''

"అలాగే నాన్నా!''

సుందరరామయ్యగారికా కొత్తచోటు ఒక చిన్న నాటక రంగంలా పొడగట్టింది. తండ్రిపాత్ర రంగంపైన వుండగా, కుమార్తె పాత్ర ఇంకా యవనికాభ్యంతరంలో వున్నట్టు భాసించింది. ఈ నాటక రంగంపైన తన

దిప్పుడు అతిధి పాత్ర. అబ్బో. ఈ విశాల పృధ్వీవలయంపైన ఎన్ని నాటకరంగాలు! ఎన్ని పాత్రలు! ఎన్ని కథలు!

తలుపు దగ్గర గాజుల చప్పుడు వినిపించింది.

"ఫరవాలేదు రావమ్మా వైదేహీ! వీరే సుందరరామయ్యగారు, నా స్నేహితులు."

వైదేహి గ్లాసు చేతికి యిచ్చి సుందరరామయ్య గారికి నమస్కరించింది.

సుందరరామయ్యగారు ఎదుట నిల్చున్న ఆ అమ్మాయివైపు ఓ క్షణం చూచారు. రెండుక్షణాలు చూచారు. మూడు క్షణాలు చూచారు. కళ్ళు చెమ్మగిల్లడంతో తటాలున తల దించుకున్నారు. ఇంతటి అందమైన అమ్మాయా వెంకట్రావు కూతురు? ఈ అన్నుల మిన్నకా యింకా పెళ్ళి గాకపోవడం? ఈ ఒప్పుల కుప్పను ఏలుకోడానికేనా వేల లెక్కలో కట్నాల బేరాలు?

గుండె గొంతుకలో కొట్టుమిట్టాడడమంటే ఏమిటో ఆ క్షణాన సుందరరామయ్యగారి కర్థమైంది. ఆయన వెంకట్రావుతో ఏదో చెప్పదలచు కున్నారు. కాని చెప్పలేకపోయారు. ఆ సందిగ్ధ స్థితిలోనే, బరువుగా కాళ్ళీడ్చుకుంటూ యిల్లు చేరారు.

ఇల్లాలు విస్తరివేసి అన్నం వడ్డించింది.

"ఇదిగో రత్నం! ఓ మాటడుగుతాను నిన్ను! అబ్బాయికి ఉద్యోగం దొరుకుతుందనుకో! మనం పెళ్ళి ప్రయత్నం తలపెట్టామనుకో! ఎలాంటి కోడలు కావాలనుకుంటావు నువ్వు?"

రత్నమ్మ నివ్వెరపోయింది. ఆ యింట్లో శుభ వర్తమానాలు, పరిహాస ప్రసంగాలు, సరాగాలు వినిపించి చాలా కాలమైంది మరి!

"నా కంతటి అదృష్టం గూడానా! ముప్పై యేళ్లుగా ఈ కాపురంలో సెలవులేని చాకిరీ చేస్తున్నాను. కోడలొచ్చే దెప్పుడు, నేను సుఖపడే దెప్పుడు?" నిట్టూర్చింది రత్నమ్మ.

తెచ్చికోలు ఉత్సాహం చప్పబడిపోగా సుందరరామయ్య తినీతిన కుండా విస్తరి ముందునుంచి లేచేశారు—

* * *

కందెనలేని బండి చక్రం గతుకుల బాటవెంట దొర్లినట్టుగా కాల చక్రం పరిభ్రమిస్తోంది. పార్కు బెంచీపైన మిత్రుల సమావేశాలు మును పటిలా అంత క్రమబద్ధంగా జరగటం లేదు. కాననంలో మాయామృగాన్ని వెన్నంటి పరుగెడు తున్నట్టుగా ఉద్యోగ ప్రయత్నాల్లో ఒకరు, వివాహ ప్రయ త్నాల్లో ఒకరు, వూళ్ళపైన తిరగడం పరిపాటైపోయింది. కొద్దిరోజుల వియోగానంతరం మళ్ళీ పార్కులో కలుసుకున్నప్పుడు ఒకరికొకరు ఏయే ప్రయత్నం ఏయే విధంగా నిష్ఫలమైపోయిందీ చెప్పుకునేవారు. చిట్టచివర రివాజు ప్రకారం "మరేం దిగులు పడకండి సుందర రామయ్యగారు! ఇక చదవడానికేమీ మిగలనంతవరకూ కుమారుణ్ణి చదివించారు. ఏవో గ్రహాలు కలిసిరాక పోబట్టిగానీ మీ వాడికి దొరకని ఉద్యోగమా!" అని ఒకరు—, "బెంగపెట్టుకోకయ్యా వెంకట్రావ్! నేను చూచానుగా! మీ అమ్మాయికేం బాబూ, ఆణిముత్యం! కాలం కలిసి రావాలంతేగానీ, పెళ్ళిదానంతటదే అయి పోదూ" అని పరస్పరం ఓదార్చుకునే వారు.

రోజులు గడచి పోతున్నాయి.

జరుగుతున్నది చలికాలం. ఓ రోజింకా భళ్ళున తెల్లవారలేదు. రాత్రంతా మంచు సోనలు కురిపించిన నిశాకాంత తెల్లవారు ఝామున లోకం పైకి ఈదురు గాలుల్ని ఉసిగొల్పుతోంది. ముసలి ప్రాణాలు రగ్గు క్రింద మాంసపు ముద్దల్లా ఒళ్లు ముడుచుకునే ఆ చలికాలపు చల్లటి ఉదయాన వెంకట్రావు కాపురముంటున్న ఇంటి తలుపు దబాదబా మ్రోగింది.

'ఎవరు, ఎవరు?' అన్నాడు వెంకట్రావు. 'నేను, నేను' అన్నారు సుందరరామయ్యగారు.

గబగబా లేచి వచ్చి తలుపు తీశాడు వెంకట్రావు. సుందరరామయ్య గారు మెల్లగా లోపలికి వచ్చి మంచంపైన కూర్చున్నారు. కూర్చున్న

సుందరరామయ్యగారు ఇంటినంతా ఒకసారి కలయజూచి 'ఇంట్లో ఎవరూ లేనట్టున్నారే?' అన్నారు.

'ఎవరున్నారు? నేనూ, మా ఆవిడ ఇద్దరమే మిగిలాము. ఏంచేయుమంటారు సుందరరామయ్యగారూ! ఈ దొచ్చిన అమ్మాయికి పెళ్ళిగాకపోవడముంది చూచారూ! అదీ ఒక బాధల సముదాయం. వేదనల పుట్ట. ఎలాగంటారా? సాటి బంధువుల్లో చులకన. ఇరుగుపొరుగువాళ్ళ నిరసన. ఈమె కింకా పెళ్ళికాలేదా? ఎప్పుడో కావలిసిందే? ఎందుకుకాలేదు? అంటూ సవాలక్ష ప్రశ్నలు. ఇంట్లో కొచ్చి అమ్మాయి ముఖం చూచినప్పుడల్లా మనకివన్నీ జ్ఞప్తికొస్తాయి. మనసులో దాచుకోవాలంటే దాగే దిగులా ఇది! అది మా ముఖాల్లో ఉండనూ ఉంటుంది. అమ్మాయి ముఖంలో అద్దంలో ప్రతిబింబంలా కనిపించనూ కనిపిస్తుంది. కొంతకాలంపాటు తావైనా మారిస్తే, ఆమెకూ మాకూ కూడా కాస్త వూపిరి త్రిప్పుకునే వెసులుబాటు చిక్కుతుందేమోనని ఆశించాను. ఆశించినందుకు తగ్గట్టుగా అమ్మాయి నొకసారి దగ్గరికి పంపమని మా భాస్కరం జాబు వ్రాశాడు! భాస్కరమంటే మా వదినగారి కొడుకు. వాడి కక్కచెల్లెళ్ళులేరు. మా అమ్మాయికా అన్నదమ్ముళ్ళు లేరు. వైదేహీ అంటే వాడికి ప్రాణం. ఆ అమ్మాయినక్కడికి పంపాను.

'చెబుతే నమ్ముతావో నమ్మవో గానీ వెంకట్రావ్'-సుందరరామయ్యగారు ప్రారభించారు. 'నా కెదురైన బాధకూడా అదే! వీధిలో తలచూపించడానికే భయం. పరిచయమున్న ప్రతివ్యక్తీ నిలవేయడమే! ఏమండీ సుందరరామయ్యగారూ! మీ వాడికింకా ఉద్యోగంకాలేదా? అయ్యో. ఇదేం దౌర్భాగ్యమండీ! చదివించడానికి ఒకపాటు పడ్డారా? మీ శ్రమంతా ఇలా అడివిగాచిన వెన్నెలైపోవాలా కర్మ?' అంటూ తాము నేర్చిన జాతీయాలు, సామెతలు అన్నీ ప్రయోగించి నా దుంప తెంచేస్తున్నారు. ఇక వీధిల్లో నీటిపంపు దగ్గరికి వెళ్ళివచ్చినప్పుడలా మా ఆవిడ నీటితోబాటుగా కన్నీటిని గూడా తెచ్చుకుంటుంది. ఆడవాళ్ళు రోజుకొక రకమైన వార్త ప్రచారం చేస్తున్నారట! అబ్బాయిది ఉద్యోగం చేసే ముఖంలా కనిపించడంలేదని ఒకరి సాముద్రికం.

అసలు ఉద్యోగం చేసే స్వభావం మా వంశంలోనే లేదని ఒకరి ఊహాగానం. ఆ మాట కొస్తే చదువుకున్న వాళ్ళకందరికీ దొరికిపోతాయా ఉద్యోగాలు అని ఒకరి వ్యాఖ్యానం. ఈ తాకిడికి తట్టుకోలేక అబ్బాయి నాలుగ్గోడల మధ్య మకాం పెట్టేశాడు. తలమాసింది. గడ్డం పెరిగింది. బట్టలు మార్చుకోవాలన్న ధ్యాసేలేదు. ఎప్పుడైనా మాట్లాడితే ఆ మాటలు గూడా అసంబద్ధంగా వున్నాయి. గాలి మార్పు జరగకపోతే చేజేతులా కీడు కొనితెచ్చుకున్నట్టే గావచ్చు. కానీ ఎక్కడికి పంపడం? ఎందుకు పంపడం? ఈ తర్జనభర్జన నెలరోజులనుంచీ సాగుతోంది. ఇంతలో దేవుడే ఓ మార్గం చూపినట్టుగా నిన్ననే ఓ కాగితం చేతి కొచ్చింది. ఏదో ఉద్యోగానికి హైదరాబాదులో ఇంటర్వ్యూ. ఈ రోజే పంపాలి. చేత చిల్లి కాసు లేదు. ఎంతలేదన్నా వంద రూపాయలు కావాలిసొస్తాయి. పల్లెకు వెళ్ళిరావాలన్నా వ్యవధి లేకుండా వుంది...."

"అయ్యో, అదేమిటండీ సుందరరామయ్యగారూ! ఇంతమాత్రానికే ఇలా నొచ్చుకోవాలా! పాడు డబ్బు! అది మనం మన అవసరాలకోసం వాడు కోడానికి గాకపోతే మరెందుకు? నా కష్టాలు నాకెన్ని వున్నా, అమ్మాయి పెళ్ళి కని రెండువేల రూపాయలు బ్యాంకులో వుంచాను. పది గంటలకుగానీ బ్యాంకీ తెరవరు. మీ కెందుకు! వెళ్ళండి. అబ్బాయిని ప్రయాణానికి సిద్ధం చేయండి. పన్నెండు గంటలకల్లా డబ్బు మీ చేతిలో వుంటుంది."

సుందరరామయ్యగారికి ఎలా కృతజ్ఞత చెప్పుకోవాలో స్ఫురించింది గాదు. ఆలోచించగా కృతజ్ఞతను మాటల్లో వెల్లడించడం అవసరం కాదేమో ననిపించింది. ఎందుకంటే—కృతజ్ఞత హృదయంలో దాచుకో దగినది. కృతజ్ఞతను వెల్లడించినంతమేరకు హృదయం ఖాళీ అయిపోతుంది.

*   *   *

నెల రోజుల అనంతరం ఒకనాటి సాయంకాలం పనంతా పూర్తయ్యాక ఆఫీసునుంచి వెలుపలికి వచ్చాడు వెంకట్రావు. కార్యాలయం ముంగిట పూలచెట్ల మధ్య తచ్చాడుతున్న సుందరరామయ్యగారు అతనికి హఠాత్తుగా ప్రత్యక్షమయ్యారు.

"ఏమిటండీ యిలా వచ్చేశారు? ఏమిటి విశేషం?" ఆశ్చర్యంతో ప్రశ్నించాడు వెంకట్రావు.

"విశేషమేనయ్యా వెంకట్రావ్! శుభవార్తను నీకుగాక పోతే మరెవరికి చెబుతాను? తెలియగానే రెక్కలు గట్టుకొచ్చేశాను. మా అబ్బాయికి ఉద్యోగం దొరికింది—"

"అలాగా! చాలా సంతోషమండీ సుందర రామయ్యగారూ! కడుపులో పాలు పోసినట్టయింది. ఏదీ కాస్త్రా వివరాలు, అవీ చెబుదురుగానీ కూచోండి...."

"అసలీ ఉద్యోగమైనా ఒక పట్టాన దొరికిందా వెంకట్రావ్! ఇంటర్వ్యూకోసం వెళ్ళాడా! దానిలో వీడు సెలక్ట్ కాలేదు. ఆ ఆశాభంగంతో మరీ హతాశుడై పోయి, దిక్కులు దోచకుండా వీధుల వెంట తిరుగుతుండగా ఓ స్నేహితుడు కనిపించాడట! ఎన్నడో హైస్కూల్లో ఒకటి రెండేళ్ళు కలిసి చదువుకున్న స్నేహం. ఆ స్నేహితుడు కృష్ణమూర్తిని తన యింటికి తీసుకెళ్లాడట. వీడికోసమని వారం రోజులు సెలవుపెట్టి, పనిగట్టుకుని చూడవలసిన వాళ్ళనందరినీ చూచి, చెప్పదగిన వాళ్ళందరిలోనూ చెప్పి, చెప్పించి, మెప్పించి ఒప్పించి మొత్తంమీద విశ్వప్రయత్నంతో ఉద్యోగాన్ని రాబట్టేశాడట! మనుషుల్లో మంచితనం లుప్తమైపోయిందని అనుకునే వాళ్ళం మనం! ఆ పాపానికి పరిహారం ఎలా చెల్లించుకోగలం? మొదటి నెల జీతం తీసేదాకా ఆ స్నేహితుడు తనను వాళ్ళ యింట్లోనే వుండిపొమ్మంటున్నాడనీ, చేత డబ్బు లేకపోవడంవల్ల తనకైనా అంతకన్నా గత్యంతరం కనిపించడంలేదనీ అబ్బాయి జాబు వ్రాశాడు...."

"అందుకేనండీ సుందరరామయ్యగారూ, బంధువుల కంటే స్నేహితులే నయమనిపిస్తుంది. మొన్ననే భాస్కరం దగ్గరినుంచి గూడా జాబు వచ్చింది. మీ రొక మంచి కబురు తెచ్చారుగదా, దానికి బదులుగా ఒక శుభవార్త నా జేబులోనే వుంది. ఇదిగో, యిదే మా భాస్కరం వ్రాసిన ఉత్తరం. మీ అబ్బాయికి దొరికినట్టే భాస్కరానికి ఓ స్నేహితుడు దొరి

రాదట! అతగాడికి వైదేహిని చూపించి 'ఒరే బాబూ! ఇది మా చెల్లెలు. మేము పెద్దగా కానుకలు, కట్నాలూ యిచ్చుకోలేము. గుణం, రూపం, చదువూ, సంస్కారమూ—యివి మాత్రం చాలు ననుకుంటే నువ్వు మా అమ్మాయిని పెళ్ళాడవచ్చు' అన్నాడట. వైదేహిని చూచినప్పటినుంచీ ఆ అబ్బాయి గూడా యిదే ఉద్దేశంలో వున్నాడు. ఐనా పెద్దవాళ్లు ఒప్పుకోవాలి గదా! వాళ్ళ నాన్నగారి నొకమాట అడిగి చెబుతానన్నాడట! ఇంచుమించుగా ఈ సంబంధం కుదిరినట్టే గనుక నా ప్రయత్నాల్లో నన్నుండమని వ్రాశాడు భాస్కరం!"

అప్పటికి బాగా చీకటి పడింది. మసక చీకటిలో సుందరరామయ్య గారి ముఖం వెలవెల పోతుండడం వెంకట్రావు గమనించలేదు.

"ఎలాగైతే నేమండీ సుందరరామయ్యగారూ! అమ్మాయికి కన్నె చెర తప్పుతోంది-అంతే చాలు!"

సుందర రామయ్యగారు గూడా అదే మాట చెప్పబోయారు. కానీ మగపిల్లవాడి విషయంలో ఆ మాట చెప్పడం బాగుండదేమోనని మానేశాడు.

మిత్రు లిద్దరూ ఒకరి కొకరు చేరువగా రోడ్డు వెంట నడవసాగారు, దారి పొడుగునా సంభ్రమోత్సాహాలతో ఏదో చెప్పుక పోతున్నాడు వెంకట్రావు. కొండంత ఉత్సాహంతో తనను కలుసుకోడానికి వచ్చిన సుందర రామయ్యగారు కొద్ది నిమిషాల సేపట్లో పాతాళానికి క్రుంగి పోయారని వెంకట్రావుకు తెలియదు.

ఆ మాటకొస్తే సుందర రామయ్యగారికి తెలియని విషయాలు గూడా బహుళంగానే వున్నాయి.

ఒకటి-వెంకట్రావు వదినగారి కొడుకు భాస్కరం ఉద్యోగం చేస్తున్నది హైదరాబాదులోనేనని సుందర రామయ్యగారికి తెలియదు. రెండు-కృష్ణమూర్తికి దొరికిన స్నేహితుడు ఆ భాస్కరమేనని తెలియదు. మూడు-వైదేహిలో తనకు కోడలు కనిపించినట్టుగా కృష్ణమూర్తి కామెలో అర్ధాంగి కనిపించిందని తెలియదు. *